

Barn och personal i fritidshem hösten 2009

I denna promemoria ges en översikt av fritidshemmens utveckling när det gäller barn, personal och grupper 2009. Jämförelser görs framför allt med förhållandet 2008 men även med 10 år tillbaka i tiden.

Barn, personal och grupper i lagstiftningen

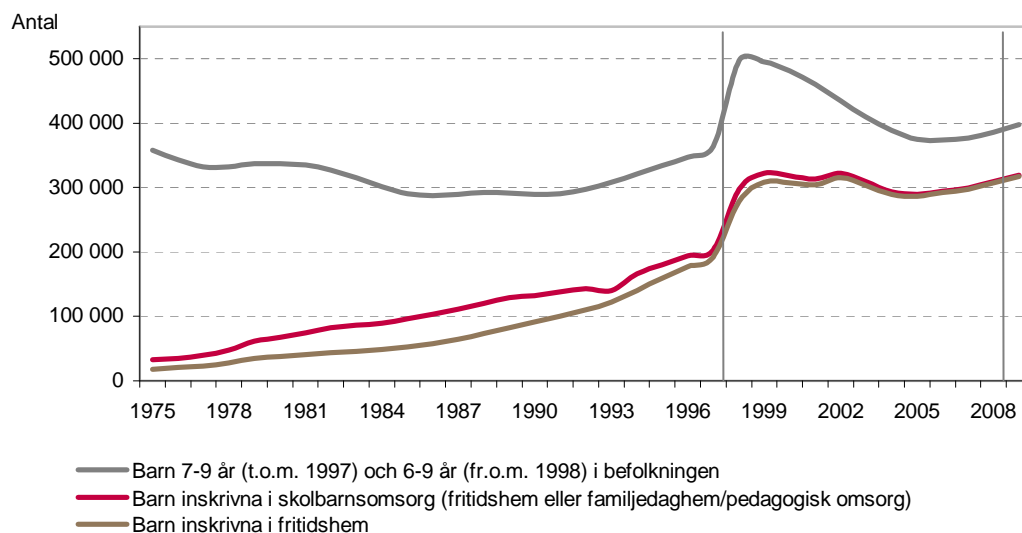
Kommunerna är enligt skollagen skyldiga att erbjuda plats i skolbarnsomsorg (dvs. fritidshem eller pedagogisk omsorg¹) om föräldrarna förvärvsarbetar eller studerar eller om barnet har ett eget behov av verksamheten. Kommunerna är inte skyldiga att tillhandahålla plats till skolbarn om föräldrarna blir arbetslösa eller föräldralediga. För 10–12-åringar finns öppen fritidsverksamhet som är ett alternativ till inskriven verksamhet.

Skolbarnsomsorgen ska komplettera skolan samt erbjuda barn en meningsfull fritid och stöd i utvecklingen. I skollagen ställs krav på barngruppernas storlek och sammansättning, lokaler och personalens kompetens.

Fler barn i fritidshem

Antalet barn i fritidshem fortsätter att öka. Hösten 2009 var 357 600 barn inskrivna, jämfört med 346 100 året innan. Andelen av alla barn 6–12 som är inskrivna i fritidshem är nu 52 procent, en ökning med 1 procentenhet jämfört med föregående år. För tio år sedan var andelen 39 procent. Men i fritidshem går framför allt 6–9-åringarna. I den åldersklassen är 80 procent inskrivna, samma andel som 2008. För tio år sedan var andelen inskrivna 6–9-åringar i fritidshem 62 procent.

Diagram 1: Antal barn 7–9 år (t.o.m. 1997) och 6–9 år (fr.o.m. 1998) i befolkningen samt därav inskrivna i fritidshem eller familjedaghem (t.o.m. 2008) och pedagogisk omsorg (fr.o.m. 2009) 1975–2009

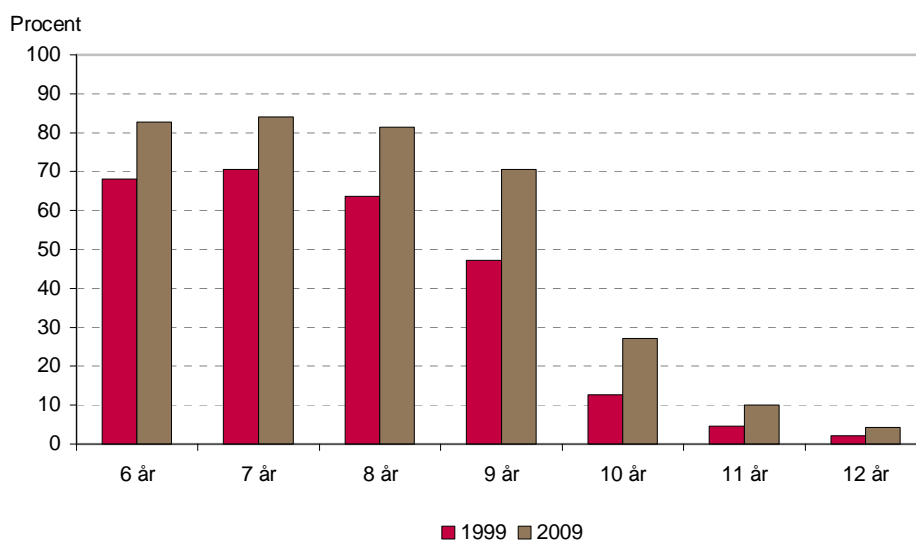

¹ Från den 1 juli 2009 ersattes begreppet familjedaghem med pedagogisk omsorg i skollagen och annan lagstiftning. Pedagogisk omsorg utgör ett samlingsbegrepp där familjedaghem är en av flera tänkbara varianter. Andra varianter kan till exempel vara olika flerfamiljshem.

Anmärkning År 1998 övergick skolbarnsomsorgen till utbildningssektorn. För sexåringarna ersattes förskolan med skolformen förskoleklass kompletterad med fritidshem.

Det är betydligt ovanligare att barn i åldern 10–12 år går i fritidshem. Men även andelen inskrivna 10–12-åringar ökar. Hösten 2009 var andelen 14 procent, jämfört med 13 procent året innan. För tio år sedan var andelen 7 procent. Det är något vanligare att pojkar än flickor i åldern 10–12 år är inskrivna i fritidshem medan fördelningen bland 6–9-åringar är mer jämn.

Diagram 2: Andel (%) barn i olika åldrar inskrivna i fritidshem 1999 och 2009

Skolbarnsomsorg kan även bedrivas i form av pedagogisk omsorg. Att skolbarn går i pedagogisk omsorg är ovanligt. Knappt en halv procent av 6–9-åringarna i befolkningen går i någon pedagogisk omsorg. Bland 10–12-åringarna är andelen ännu lägre, endast någon promille.

Högst andel 6–9-åringar i fritidshem finns liksom tidigare år i kommungrupperna förortskommuner och storstäder, 88 respektive 84 procent, medan andelen är lägst i glesbygdskommuner, 65 procent.

Allt större grupper

Gruppstorlekarna i fritidshemmen fortsätter att öka. Det går i genomsnitt 36,7 barn per avdelning, jämfört med 34,9 året innan. I slutet av 1990-talet hade en genomsnittsgrupp omkring 29 barn². Det finns skillnader i gruppstorlekarna mellan kommunala och enskilt drivna fritidshem. I kommunala fritidshem är gruppstorlekarna i genomsnitt större än i enskilda fritidshem, 36,9 jämfört med 35,4.

Störst är den genomsnittliga gruppstorleken i kommungruppen förortskommuner, 40,8 barn, medan den är minst i glesbygdskommuner, 25,2 barn. Variationerna är än större mellan kommuner och mellan kommunala och enskilt drivna fritidshem.

² Skolverket (2009) *Beskrivande data om förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning*. Rapport 335

Måttet ”antal barn per avdelning” beräknas genom att dividera antalet inskrivna barn i fritidshem med antalet avdelningar i fritidshem. En avdelning i fritidshem motsvarar en barngrupp som ett arbetslag ansvarar för. Måttet bygger på uppgifter som skolorna har rapporterat.

Omsorg på obekväma tider

Det är ovanligt att kommunerna tar emot barn i skolbarnsomsorg på obekväma tider, dvs. mellan kl. 19.00 och 6.00 eller under helger. År 2009 rapporterades 1 400 barn i åldern 6–12 år. Det är en ökning med cirka 100 barn jämfört med 2008.

Över hälften av kommunerna - 189 kommuner - saknar helt omsorg på obekväma tider för barn 6–12 år. De regionala skillnaderna är stora. I de tre storstäderna och i kommungruppen större städer finns omsorgsformen för 6–12-åringar i nästan alla kommuner, jämfört med i endast 15 procent av glesbygdskommunerna.

Enskilda fritidshem vanligast i storstadsområden

Fritidshem som bedrivs i enskild regi finns i drygt hälften av landets 290 kommuner. 10 procent av alla fritidshemsbarn går i ett enskilt fritidshem vilket är en liten ökning jämfört med för tio år sedan då andelen var 7 procent.

Enskilda fritidshem är betydligt vanligare i storstäder och förortskommuner än i övriga kommungrupper. 17 respektive 13 procent av alla inskrivna barn i storstäderna och förortskommunerna går i ett enskilt fritidshem. Lägst är andelen i varuproducerande kommuner, 3 procent.

Lägre personaltäthet

Personaltätheten i fritidshemmen fortsätter att minska och det går nu 20,9 barn per årsarbetare³ jämfört med 20,5 året innan. Under de senaste tio åren har antalet barn per årsarbetare ökat med drygt 3 barn. Mellan 1990 och 2000 mer än fördubblades antalet barn per årsarbetare i fritidshem med en ökning från 8,3 till 17,5⁴. Personaltätheten skiljer sig åt mellan kommunala och enskilt drivna fritidshem. I enskilda fritidshem går det i genomsnitt 24,0 barn per årsarbetare jämfört med 20,6 barn i kommunala.

Kommungrupperna större städer och förortskommuner har i genomsnitt högst antal barn per årsarbetare, 22,7 respektive 22,1 barn, medan glesbygdskommuner har lägst, 17,6 barn per årsarbetare.

Måttet ”antal barn per årsarbetare” tar ingen hänsyn till barnens närvarotid i fritidshem samtidigt som personalen räknats om till årsarbetare. Personaltätheten kan även illustreras genom att antalet heltidsbarn (dvs. antalet inskrivna barn omräknat till barn med närvarotid om 40 veckotimmar) sätts i relation till antalet årsarbetare. För att göra en sådan beräkning krävs dock uppgifter om barnens närvarotider, vilket saknas i den officiella statistiken. Utifrån uppgifter i Skolverkets föräldraenkät 2005⁵ kan dock antalet heltidsbarn uppskattas till cirka hälften av antalet inskrivna barn. Beräknat på detta sätt blir ”antal barn per årsarbetare” omkring 11 på riksnivå.

³ Antalet anställda omräknat till årsarbetare med 40 timmars tjänstgöring

⁴ Skolverket (2009) *Beskrivande data om förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning*. Rapport 335

⁵ Skolverket (2007) *Barns omsorg 2005. Omsorgsformer för barn 1–12 år*. Rapport 307

Skolverket har vid flera tillfällen konstaterat att fritidshemmens kvalitet inte uppmärksammas tillräckligt i kommunerna. Till exempel har fritidshemmen inte prioriterats när det gäller fördelningen av det statsbidrag som utgick till kommunerna åren 2001–2007 för att anställa mer personal i skola och fritidshem. Fritidshemmen har heller inte i någon större utsträckning tagit del av det kvalitetssäkrande statsbidrag om 500 miljoner som varje år utgår till kommuner som använder maxtaxa. Som exempel kan anges att bidraget år 2009 finansierade ungefär 1 100 årsarbetare i förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg, men att endast cirka 100 årsarbetare av dessa arbetade inom fritidshem.⁶

Var femte anställd är en man

Hösten 2009 arbetade 29 700 anställda med barn i fritidshem och nästan var femte av dem var en man. Antal anställda i fritidshem har varierat mellan 29 300 och 31 500 under den senaste 10-årsperioden. Under samma period har antalet män i fritidshem ökat med nästan 5 procentenheter.

Andelen kvinnor och män skiljer sig mellan kommunalt och enskilt drivna fritidshem. Procentuellt finns det fler män i enskilt drivna fritidshem. Där finns 27 procent män och 73 procent kvinnor medan andelen i de kommunala fritidshemmen är 17 procent män och 83 procent kvinnor.

Tabell 1: Antal anställda i fritidshem, därav andel (%) kvinnor och män 1999–2009

År	Totalt antal anställda	därav andel (%)		
		kvinnor	män	alla
1999	29 800	86,3	13,7	100
2000	30 400	85,6	14,4	100
2001	31 100	85,0	15,0	100
2002	31 500	84,0	16,0	100
2003	31 300	83,6	16,4	100
2004	30 500	83,4	16,6	100
2005	29 800	83,2	16,8	100
2006	30 000	82,6	17,4	100
2007	30 000	82,6	17,4	100
2008	29 300	82,2	17,8	100
2009	29 700	81,7	18,3	100

Anställda i fritidshem tjänstgör oftast även i förskoleklass och/eller grundskolan. Anställda omräknat till årsarbetare med 40 timmars tjänstgöring i fritidshem är därför betydligt färre än antalet anställda. Hösten 2009 fanns det 17 100 årsarbetare vilket är en ökning jämfört med föregående år då antalet var 16 900. För tio år sedan var antalet årsarbetare 18 700.

Sex av tio har pedagogisk högskoleexamen

I fritidshemmen har 59 procent av årsarbetarna en pedagogisk högskoleexamen, främst fritidspedagogexamen. Det är en ökning med 2 procentenheter jämfört med 2008. Högst andel årsarbetare med högskoleexamen finns i större städer, 72 procent, och lägst i storstäder och

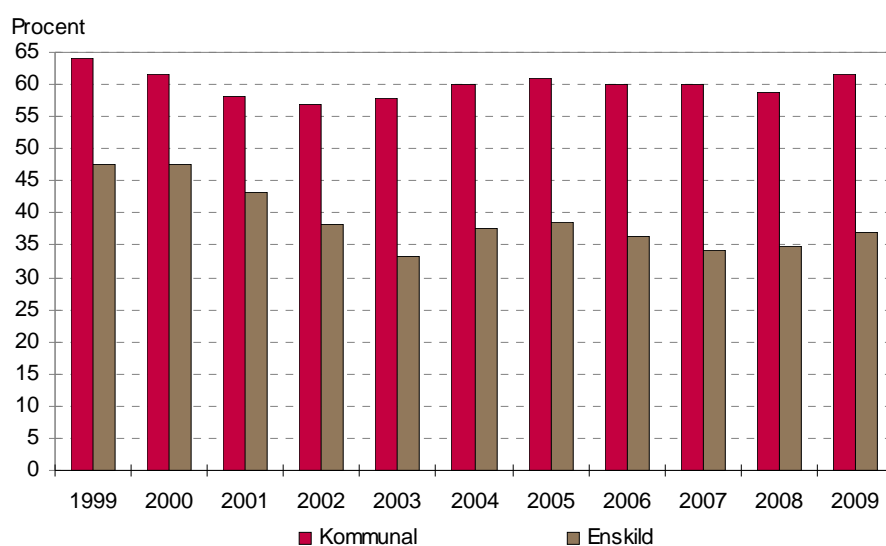
⁶ Skolverket (2009) Statsbidrag för kommuner som tillämpar maxtaxa inom förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg. Bidragsåret 2009

förortskommuner, 45 procent. Andelen personal med pedagogisk högskoleexamen har under de senaste tio åren varierat och var som lägst i början av 2000-talet, 56 procent.

Vidare har 18 procent av årsarbetarna annan utbildning för arbete med barn. Drygt hälften av dem har gymnasial utbildning inom barn och ungdom, 3 procent är fritidsledare och 4 procent av dem har någon form av högskoleutbildning inom pedagogik men utan examen.

Medan 61 procent av årsarbetarna i kommunala fritidshem har en pedagogisk högskoleexamen är motsvarande andel i enskilda fritidshem 37 procent. Utbildningsnivån har sjunkit i enskild verksamhet under 2000-talet vilket gjort att skillnaderna förstärkts. För tio år sedan var andelen årsarbetare med pedagogisk högskoleexamen 64 procent i kommunala fritidshem och 48 procent i enskilda.

Diagram 3: Andel (%) årsarbetare med högskoleexamen i kommunala respektive enskilda fritidshem 1999–2009

Vanligt att personalen arbetar integrerat med grundskolan

Det har blivit vanligare att fritidshemmen och den obligatoriska skolan organiseras med gemensam ledning. Nästan alla barn som är inskrivna i ett fritidshem (99 procent) har samma rektor som en grund- eller sarskola. För tio år sedan var andelen 96 procent.

Fritidspedagoger och annan personal i fritidshem har på många håll blivit en resurs i skolan. Fyra av tio fritidspedagoger och nästan två av tio förskollärare som har sin arbetstid förlagd i fritidshem, har även arbetstid förlagd i grundskolan och/eller förskoleklass. Det är mer än en fördubbling jämfört med för 10 år sedan. Då var andelen fritidspedagoger och förskollärare i fritidshem som också arbetade i grundskolan och/eller förskoleklass 16 respektive 8 procent.

Inom grundskolan, obligatoriska sarskolan, specialskolan och sameskolan finns det sammanlagt 4 328 fritidshem, varav den största andelen är inom grundskolan. Drygt 600 av fritidshemmen drivs i enskild regi. Av grundskolorna finns det 3 600 skolor med elever i förskoleklass, årskurs 1–3 och inskrivna barn i fritidshem. I dessa skolor arbetar nästan hälften (49 procent) av skolans förskollärare, fritidspedagoger och fritidsledare i förskoleklass och/eller grundskolan även i fritidshem. Kommunala skolor har högre andel integrerad personal än fristående skolor, 50 respektive 39 procent.

Det finns också 145 grundskolor med elever i årskurs 1–3 och inskrivna barn i fritidshem men som inte har förskoleklass på skolan. Där är andelen förskollärare, fritidspedagoger och fritidsledare som arbetar både i grundskolan och i fritidshem 20 procent. Andelen är ungefär lika i de kommunala skolorna som i de fristående skolorna.

Tabeller på Skolverkets webbplats

På Skolverkets webbplats (www.skolverket.se) finns statistik om fritidshem för åren 1997–2009 på riks- läns- och kommunnivå under länken ”Statistik & analys/Statistik”. Uppgifterna i promemorian är hämtade från dessa tabeller.